

Милан Липовац
Факултет безбедности
Универзитет у Београду

УДК: 303.442.23; 005.934
Прегледни рад
Примљен: 22.09.2013

ДОПРИНОС КОНСТРУКТИВИСТИЧКЕ ПАРАДИГМЕ СТУДИЈАМА БЕЗБЕДНОСТИ

Студије безбедности се још увек нису развиле у довољно кохерентану и заокружену научну дисциплину са јасно одређеним предметом, израженим теоријским приступима и развијеном израживачком праксом, иако да проучавање појава безбедности захтева широка знања и приступе који превазилазе уско дисциплинарно усмерење. Теоријски напори савремених израживача појава безбедности се, између осталог, односе и на примену ширих парадигми омишљених наука попут социологије и психологије (позицијивистичка, конструктивистичка, интерпретативна, критичка парадигма и сл).

Конструктивистичка парадигма данас обухвата широк спектар савремених која се релативно независно развијају у посебним наукама, а чији аутори у појединим семенима имају сасвим различите идеје. Како је тема овог рада представљање сазнајног доприноса конструктивистичке парадигме проучавању појава безбедности, фокус ће бити усмерен на то како теоретичари студија безбедности разумеју и примењују конструктивистички приступ. Уопштено се може закључити да је управо увођењем у израживачки фокус представа о сигурности које се формирају на основу идеја, идентитета и интереса безбедносних актера, а које консеквентно одређују њихово понашање, примена конструктивистичке парадигме омогућила промишљање „субјективне димензије“ појава безбедности. У исто време, шире прихватање ове парадигме, покренуло је критичко преиспитивање и унапређење постојећих, али и развијање нових теоријских оквира у студијама безбедности.

Кључне речи: конструктивистичка парадигма, студије безбедности, социјално-конструктивистички приступ, израживање појава безбедности, безбедносне мере, секуријанизација.

Увод

У новијим расправама о студијама безбедности често се истиче промена, односно проширивање и продубљивање предмета проучавања, што је уочљиво и прегледом садржаја новијих уџбеника, који сада обухватају много ширу листу питања, као и разуђен дијапазон појава, међу њима и оне које су већ проучаване у оквиру других научних дисциплина. Мултидисциплинарност тако „обогаћеног“

истраживачког поља безбедности намеће потребу за укључивањем знања и теоријских приступа и из оних научних области које нису традиционално везиване за дисциплину међународних односа, а из које су настале студије безбедности. Проучавање појава безбедности данас захтева широка знања и приступе који превазилазе уско дисциплинарно усмерење или како то Пол Вилијамс истиче: „у нашој садашњој ери, безбедност је једноставно исувише важна и сложена да би била препуштена једној групи специјалиста” (Williams, P. 2008: 11). Можда управо у овоме треба тражити разлоге што се студије безбедности још увек нису развиле у довољно кохерентану и заокружену научну дисциплину са јасно одређеним предметом, изграђеним теоријским приступима и развијеном истраживачком праксом.

Многе појаве и процеси који чине део истраживачког поља студија безбедности већ су проучавани у оквиру сродних научних дисциплина, а начини њихове тематизације били су сагласни циљевима и теоријским приступима тих дисциплина. На тај начин стечена сазнања свакако представљају значајно полазиште и солидну основу у пројектовању истраживања у подручју студија безбедности. Уопштено се може рећи да теоријски напори савремених истраживача појава безбедности још увек иду у три правца. Први се односи на проучавање безбедности кроз призму ширих парадигми општијих наука попут социологије и психологије (позитивистичка, конструктивистичка, интерпретативна, критичка парадигма и сл). Други правац би се односио на преузимање заокружених теоријских становишта из сродних научних дисциплина попут међународних односа, геополитике, стратешких студија, криминологије и сл. (структурални реализам (неореализам), неокласични реализам (офанзивни и дефанзивни), неолиберализам, комерцијални либерализам, либерални институционализам, теорија демократског мира и сл). Последњих година се успоставља и трећи правац који подразумева развијање аутономних теоријских поставки у оквиру студија безбедности, од којих, према оствареним дometима, треба поменути Велшку и Париску школу, као и, по резултатима вероватно најплоднију, Копенхашку школу на чијим принципима су установљени важни теоријски концепти: теорија секуритизације, теорија регионалних безбедносних комплекса и секторска анализа.

Више је разлога којима се може аргументовати потреба проучавања појава безбедности кроз призму ширих научних парадигми. Основни разлог је свакако садржан у чињеници да је реч о о неизграђеном и теоријски недовољно утемељеном научном подручју. Овоме треба додати и изразито комплексну природу појава којима се студије безбедности баве, а која налаже комплементарну примену разноликих парадигми како би се сагледали различити

нивои и димензије појава безбедности. Разлика у „објективном мерењу“ и „субјективној процени“ сопствене или туђе безбедности условно се може сагледати кроз призму позитивистичке и конструктивистичке парадигме. Није редак случај да неко ко је објективно угрожен „не види“, односно не препознаје претњу по сопствену безбедност, и обрнуто да неко ко објективно није угрожен „види“ претње тамо где их објективно нема. Зато се намеће утисак да је представа о (сопственој или туђој) безбедности значајнија од објективних и мерљивих индикатора, јер може опредељујуће да утиче на понашање актера који настоји да оствари жељени ниво безбедности.

Основни циљ овог рада јесте испитивање сазнајног доприноса конструктивистичке парадигме у проучавању појава безбедности. У раду ће најпре бити образложена мултидисциплинарност истраживачког поља студија безбедности која управо имплицира потребу за проучавањем појава безбедности из дискурса различитих парадигми, након чега ће кратко бити приказане основне идеје конструктивистичке парадигме. Главни део рада посвећен је критичком преиспитивању експланаторног потенцијала конструктивистичке парадигме у студијама безбедности кроз приказ идеја научника који своје интерпретације појава безбедности заснивају на тврдњама социјалног конструктивизма. Посебно ће бити изложена и критика постојећих теоријских оквира у студијама безбедности из позиције конструктивизма, као и могућност развијања нових.

Истраживачко поље студија безбедности

Студије безбедности доспевају у фокус академских расправа 1991. године захваљујући чланку *The Renaissance of Security Studies*¹ америчког теоретичара Стивена Волта (Kolodziej, 1992: 421). Редукујући садржај појма безбедности на „феномен рата и увек присутну могућност оружаног сукоба између држава“ (Walt, 1991: 212), Волт таквим становиштем, иако му то није била намера, питање безбедности ставља у центар академских расправа. Овај чланак је, због низа критика којим је оспоравано Волгово становиште, покренуо ланчану реакцију, која је настављена широм расправом о концепту безбедности, уочавањем

¹ Walt, S. M. (1991). The Renaissance of Security Studies; *International Studies Quarterly*, 35(2). pp. 211-239.; већ следеће године уследио је одговор на овај чланак у истом часопису: Kolodziej, E. A. (1992). Renaissance in Security Studies? Caveat Lector! *International Studies Quarterly*, 36(4). pp. 421-438.; Kolodziej, E. A. (1992). What Is Security and Security Studies? Lessons from the Cold War, *Arms Control*, 13(1). pp. 1-31.; Walt, S. M. (1999). Rigor or Rigor Mortis? Rational Choice and Security Studies, *International Security*, 23(4). pp. 5-48.; Brown, M. E. (Ed.) (2000). *Rational Choice and Security Studies - Stephen Walt and His Critics*. The MIT Press.

потребе за прецизнијим одређењем предмета студија безбедности, као и развијањем теоријских приступа у проучавању појава безбедности.²

Наиме, Волт под истраживачким пољем безбедности подразумева „проучавање претњи, као и употребу и руковођење оружаним снагама“ (Walt, 1991: 212). На овај начин редуковано схватање предмета студија безбедности има низ „нормативних, аналитичких и методолошких недостатака“ (Kolodziej, 1992: 421). У нормативном смислу, овакво становиште ограничава домен студија безбедности и онемогућава проучавање оних безбедносних претњи које нису чисто војне. У аналитичком смислу, Волт пред истраживаче безбедности не поставља теоријске, него апликативне циљеве који се односе на „смернице за доношење политичких одлука“ (Kolodziej, 1992: 426). И напокон, у методолошком смислу Волт безбедност објашњава позитивистичком парадигмом и неореалистичким теоријским становиштем, по којима је проучавање безбедности могуће само на основу политичко-војних фактора који су мерљиви и „објективно“ дати.

Овакво одређење безбедности подстакло је велику дебату међу теоретичарима, која ипак није резултирала постизањем „консензуса по питању тога шта би концепт безбедности заиста требало да подразумева“ (Williams & Krause, 2002: 34). Сагласност је постигнута по два кључна питања којима се аргументовала потреба да се студије безбедности одвоје од међународних односа и конституишу као засебна научна дисциплина.

У постхладноратовском интелектуалном амбијенту створени су услови за напуштање традиционалног државоцентричног приступа у проучавању безбедности, пошто је „проширена безбедносна агенда уско схваћених војних претњи, које је генерисао хладни рат“ (Buzan, 1997: 5). Нестанак биполарне равнотеже снага/страха учинио је глобални нуклеарни рат, као и посредно сукобљавање САД и СССР у земљама трећег света, мање извесним безбедносним претњама, што је омогућило да у фокус проучавања међународних односа, па и студија безбедности (као још увек њиховог саставног дела) доспеју и оне безбедносне претње које нису изразито војног карактера. Окончање хладног рата је, како истиче Болдвин, изазвало оштру полемику и неслагање теоретичара по појединим питањима, али је „подстакло три значајне тенденције у промишљању безбедности“ (Baldwin, 1995: 118). Прво, смањује се (или се бар тако чинило) утицај војне моћи у међународној политици, што је могло значити

² Ваља подсетити да се концептом безбедности међу првима још почетком 1980-тих година, бавио Бери Бузен, тако што је уочио „интелектуалну исцрпљеност и ограниченост проевлађујућих теоријских становишта у међународним односима“ и у том смислу покушао да промовише безбедност као основу новог, алтернативног теоријског оквира за проучавање међународних односа (Buzan, 1984: 109).

да су војне претње постале мање вероватне, али и да је војна моћ постала мање релевантна као средство очувања безбедности. Друго, јавила се потреба за преиспитивањем начина разумевања међународних односа и националне безбедности, било због новонасталих околности након хладног рата, било због неуспеха теоретичара да предвиде време и начин окончања хладног рата. И треће, све је интензивније истицан захтев за шире и дубље проучавање националне безбедности. За неке ауторе то је значило „стављање и унутрашњих проблема на агенду националне безбедности, а за друге обухватање и невојних претњи споља“ (Baldwin, 1995: 118). Хладни рат се због овога третира као историјска прекретница која је иницирала темељне концептуалне промене у студијама безбедности и омогућила проширивање и продубљивање истраживачког поља безбедности.

Ширење истраживачког поља безбедности најчешће је објашњавано увођењем секторске анализе, у оквиру које је Бузен правио разлику између „војног, политичког, економског, социјеталног и еколошког сектора“ (Buzan, 1991: 19). Новина овог приступа била је укључивање (поред класичног војно-политичког одређења безбедности) три нова домена у изучавању безбедности. „Економски сектор односи се на трговину, производњу и финансије. Социјетални сектор односи се на идентитете друштвених заједница, а еколошки сектор тиче се односа људи према биосфери“ (Buzan et al., 1998: 7), а све то у контексту проучавања и разумевања безбедности. Врло брзо је уочен аналитички редуccionизам секторске анализе, што је имплицирало идеју да се из појединих сектора нпр. политичког и социјеталног издвоје право, род и религија (Lausten & Wæver, 2000). Тако је на крају и сам Бузен истакао да је безбедност сувише комплексан појам да би се могао свести на само пет сектора. Уместо тога, заједно са Албертом, у студије безбедности уводи типичан социолошки приступ – теорију функционалне диференцијације, а то образлаже тврдњом да би истраживачко поље безбедности „требало да се дели на области (проучавања) на основу функција које се у њима остварују, а како би се увећао сазнајни потенцијал“ (Albert & Buzan, 2011: 424).

Продубљује се и ниво анализе појава безбедности, па тако Бузен разликује пет нивоа анализе: „међународни систем, међународни подсистем, јединице, подјединице и појединце“ (Buzan et al., 1998: 5). Референтни оквир у проучавању безбедности више нису само државе чије се безбедносне калкулације и активности испољавају само на нивоу међународног система или подсистема, већ то постају и појединци и друштвене заједнице који се сада, заједно са државама, могу проучавати на свим нивоима анализе. Продубљивање концепта (националне) безбедности и успостављање нових референтних објеката

(појединаца и друштвених заједница) омогућило је развијање концепта људске и социјеталне безбедности.

Иако су студије безбедности иницијално потекле из академских расправа о међународним односима, оне данас представљају самосталну научну дисциплину.³ Један од битних разлога за осамостаљивање овог научног подручја била је и неадекватност теоријско-методолошког оквира међународних односа који је постао преузак за проучавање у међувремену проширеног и продубљеног истраживачког поља студија безбедности. Кључни сегмент предмета проучавања међународних односа јесу односи између држава и/или међународних организација, а јасно је да су „међународни односи, иако вероватно најважнији, само један од аспеката безбедносне проблематике“ (Williams, P. 2008: 4). Управо због овога, „одвајање студија безбедности од међународних односа има еманципаторски значај“ (McCormack, 2010: 19), јер уколико би студије безбедности остале и опстајале као део међународних односа у значајној мери би био редукован њихов предмет проучавања, који би се морао свести само на односе између држава, као и претње које произлазе из таквог односа. Са друге стране Вејвер упозорава да би и истраживачи у студијама безбедности требало да „избегавају посматрање света само са позиције држава и употребу концепта националне безбедности као јединог релевантног оквира за анализу“ (Wæver, 2004: 6).

У студијама безбедности се проучава скуп иницијалних, али и суштинских питања безбедности која су шира и комплекснија од односа између држава. Мултидисциплинарност и динамика предмета студија безбедности, утичу на то да се одговори на постављена питања траже у подручјима која превазилазе теоријске поставке и методолошке приступе међународних односа. Тако на пример, уколико желимо да „анализирамо безбедносне претње изазване употребом оружја за масовно уништење, потребна су нам специфична знања из области природних наука, затим проучавање терористичких напада укључује и психолошку димензију, процена ризика по здравље захтева медицинско знање, изучавање деградације животне средине немогуће је без биолошких и еколошких дисциплина, док борба против транснационалног криминала неминовно укључује тесну сарадњу са криминологијом“ (Williams, 2008: 5).

Иако у академској заједници постоји сагласност око значаја мултидисциплинарног приступа у изучавању појава безбедности, још увек не

³ Ипак, постоје и другачија становишта. Тако на пример, Хаф студије безбедности види као „поддисциплину међународних односа“ (Hough, 2008: 2), док Мајкл Вилијамс студије безбедности представља као „најдинамичније и најспораваније подручје међународних односа“ (Williams, M. 2003: 511).

постоји сагласност у смислу прецизног дефинисања истраживачког поља безбедности. Многи теоретичари су, у настојању да обухвате све оно што безбедност „греба“ да подразумева, дали тако широка одређења у којима се под безбедношћу може подразумевати готово свака појава. Тако на пример, Липман безбедност одређује као „способност да се заштите кључне вредности“ (Lippmann, 1944: 51 према Ayoub, 1984: 41), Мартин је дефинише као „гаранцију будућег благостања“ (Martin, 1983: 12), док Улман безбедност схвата као одсуство рањивости, што имплицира образац по којем се смаљивањем безбедности повећава рањивост (Ullman, 1983: 146). Једно од најчешће навођених одређења безбедности дао је Мроз, који сматра да је „безбедност релативна слобода од штетних претњи“ (Mroz, 1980: 105 према Buzan, 2007: 36).

Имајући у виду значај проучавања појава безбедности, њихову мултидисциплинарну природу, као и могућност да различити актери под безбедношћу подразумевају различите појаве, Бузен и Болдвин су, на трагу Галијевих идеја, безбедност означили као „суштински споран концепт“ (Buzan, 1983: 10; Baldwin, 1997: 10). Управо зато прецизно одређивање концепта безбедности, његовог садржаја и обима још увек представља један од највећих теоријских изазова у студијама безбедности.

У сваком случају, одређење предмета студија безбедности незамисливо је без уочавања односа референтног објекта и његових вредности са једне, као и претњи којима су изложени, са друге стране. Тако Волферс, слично Липману, сматра да „безбедност указује на одређени степен заштите претходно стечених вредности“ (Wolfers, 1952: 484), али иде и даље од тога дефинишући две димензије безбедности: „безбедност у објективном смислу одмерава одсуство претњи по стечене вредности, а у субјективном смислу одсуство страха да те вредности могу бити угрожене“ (1952: 485). Вредности би тако представљале оно шта се штити, док би претње представљале оно од чега се штити. Референтним објектом одређује се ниво анализе и вредности које се штите, док су безбедносне претње универзалнијег карактера, па тако на пример агресија угрожава и појединца и друштвену заједницу и државу, али и међународни поредак/систем. Зато се у студијама безбедности фокус усмерава на проучавање безбедносних претњи, као и понашање безбедносних актера које је последица тих претњи.

Значај Волферсове дефиниције је у истицању „двозначности концепта безбедности“, односно уочавању разлике између објективне и субјективне димензије безбедности, коју је можда најбоље илустровао Бузен следећим примером: „нека самодовољна друштва могу не препознавати безбедносне претње тамо где их заиста и има, док нека параноична друштва могу препознавати безбедносне претње и тамо где их објективно нема“ (Buzan, 2007).

Све ово у довољној мери указује на потребу за теоријским приступима који би омогућили адекватан увид у обе димензије безбедности, као и увид у факторе који опредељујуће утичу на формирање субјективних представа безбедносних актера. Начин на који актери виде и разумеју безбедносне претње, као и од кога те претње долазе од суштинског је значаја за разумевање њиховог понашања.

Конструктивистичка парадигма

Применом конструктивистичке парадигме научници одбацију конвенционалну истраживачку позицију која се темељи на уверењу о постојању једне јединствене истине и замењују је идејом о постојању вишеструке, социјално конструисане стварности. Као алтернатива позитивизму, ова парадигма је заснована на претпоставци да је наше сазнање друштвене стварности субјективно, ситуационо, условљено културом, идентитетом и идејама. Негирајући могућност сазнања стварности независне од људи, конструктивисти сматрају да сваки појединац конструише знања и обликује своје искуство кроз социјалне интеракције.

Није редак случај да се основне карактеристике и значај једне парадигме одређује у односу на другу парадигму како би се нагласиле разлике. Ако је основна одлика позитивизма његова аналогност са природним наукама, могућност мерења и извесност добијања истих или сличних резултата у истраживањима у којима различити научници користе исте методе и технике, онда конструктивистичка парадигма релативизује објективност научног знања. Увођење субјекта и оног субјективног у процес сазнања доводи до промене самог схватања знања, које није само одраз стварности него и формирано, односно конструисано од стране субјекта.

Иако су Бергер и Лукман (Berger i Luckmann, 1992) писали о конструкцији свакодневне стварности, а не о конструкцији научног знања, њихова књига се често истиче као најкласичнији извор конструктивизма. Конструктивистичка парадигма, иако можда има јединствен извор, данас представља широк спектар становишта чији аутори у појединим сегментима имају сасвим различите идеје. Тако је Стојнов (2001: 40) извео систематизацију специфичности појединих типова конструктивизма према којој можемо говорити о разлици између *ијрививјалној* и *радикалној* конструктивизма, а на основу „упарености и примерености знања и стварности“ (von Glasersfeld, 1984), затим о разлици између *слабој* и *јаккој* конструктивизма. Надаље, прави се разлика и на основу „постојања природних осећаја и осећаја који су социокултурни производ“ (Armon-Jones, 1986). Варијанте *радикалној* и *кријичкој* конструктивизма почивају на различитим идеалистичким и реалистичким онтолошким претпоставкама (Mahoney, 1988), а варијанте *наивној* (конструктивизам првог

реда) и социјалној (конструктивизам другог реда) разликују се на основу „нерефлексивног и ауторефлексивног истраживања конструкција стварности других особа“ (Steier, 1991). Софер такође разликује слаби и јаки конструктивизам у зависности од тога да ли „објекат конструкције више или мање припада конструкцији субјекта“ (Soffer, 1993), док Лидон разликује механистички, формистички, контекстуалистички и организмички на основу „материјалног, ефицијентног, формалног и финалног каузалитета“ (Lyddon, 1995).

Сви ови правци, без обзира на неспорне разлике, своје исходиште имају у конструктивистичкој парадигми на темељу заједничких карактеристика које је Маринковић препознао као „потврдно одговарање на питања: *Да ли је реалност конструирана нашим активним партиципацијама у свету?* и *Да ли ми социјално стварамо, а не откривамо свет?*“ (Маринковић, 2003: 117-118). Овако хетерогену парадигму је готово немогуће прецизно дефинисати, па зато Стојнов одређује основна начела, односно „четири тачке ослонца“ које су постављене довољно широко да обухвате све конструктивистичке приступе, а то су: релативизам, релационизам, потенцијализам и партиципативност (Стојнов, 2001: 41-42).

У вези са епистемолошким карактеристикама ове парадигме, Брдар примећује да конструктивисти истичу да је „научни дискурс самореферентан, да чињенични став не приказује нешто објективно, него да је сам објективизован унутар корпуса научног знања и да је само у том смислу објективан“ (Брдар, 2009: 457). Следећи Брдарево извођење, можемо уочити опасност да применом конструктивистичке парадигме објективизујемо наше субјективне представе, односно да наша убеђења и дискурзивне елементе временом конструишемо у „објективну стварност“, коју сада тумачимо као природни и објективан поредак ствари. Па тако и Берова истиче да нас „социјални конструкционизам⁴ упозорава да увек морамо бити сумњичави према својим представама о свету“ (Бер, 2001: 33). Слагали се са овом идејом или не, не можемо а да не приметимо да је конструктивистичка парадигма привукла велику пажњу и нашла своју примену у социологији, психологији, социјалној психологији, педагошким наукама, али и криминологији, политичким наукама, међународним односима, па и студијама безбедности. Такође је значајно истаћи да су се конструктивистички правци, иако део исте парадигме, развијали и још увек развијају релативно независно у посебним наукама.

⁴ Уместо социјални конструктивизам, и Герген и Берова препоручују употребу речи „конструкционизам“ (Gergen, 1985; Бер, 2001: 32).

Експланаторни потенцијал конструктивистичке парадигме у проучавању појава безбедности

Социјални конструктивизам има широку примену у значајном броју научних дисциплина о чему нам сведоче и радови у којима се анализирају његови домети. У том смислу пажњу треба скренути на радове домаћих аутора у којима је тематизован допринос конструктивистичке парадигме у проучавању појава из области криминологије (Ђурић, 2011; 2013), педагошких дисциплина (Гојков, 2007а; 2007б; Милутиновић, 2011а; 2011б; 2012; Андевски, 2011; Сучевић и Цвјетићанин, 2012), али и дисциплине са којом су појаве безбедности још увек у директној вези - међународним односима (Симић, 2008; Вукчевић, 2010а; 2010б).

Конструктивистичка парадигма подразумева шири спектар становишта који у појединим сегментима заиста јесу контрадикторни, али имају преовлађујуће заједничке идеје. Како је тема овог рада представљање сазнајног доприноса конструктивистичке парадигме проучавању појава безбедности, односно студијама безбедности, акценат ће бити стављен на то како теоретичари у студијама безбедности разумеју и примењују конструктивистички приступ у објашњењу појава безбедности.⁵ Зато ће у раду бити анализиран начин на који Вент, Адлер, Онуф, Рејс-Смит и други аутори објашњавају појаве безбедности из позиције социјалног конструктивизма.

Социјално-конструктивистички приступ

Социјални конструктивизам постао је један од водећих приступа у међународним односима у последњих 20-так година. Наиме, 80-те године прошлог века обележила је тзв. „нео-нео дебата“ између неореалиста и неолиберала који су међународну безбедност тумачили материјалистичком логиком, али су се разилазили по питању потребе увећања националних војних капацитета, односно развијања међународне економске сарадње. Посебно су на западу доминирала ова два теоријска правца: неореализам и неолиберализам, па је управо запад и био погодна средина за афирмацију социјално-конструктивистичког приступа. У постхладноратовском интелектуалном амбијенту конструктивисти су покренули преиспитивање теоријских темеља и

⁵ Када теоретичари међународних односа и студија безбедности говоре о (социјалном) конструктивизму они не користе израз „парадигма“, него приступ, аналитички оквир (Reus-Smit, 2005: 202), теоријски захват (Bozdaglioglu, 2007), средњи терен (између неореализма и неолиберализма) (Adler, 1997).... Зато ће у овом раду, у контексту проучавања појава безбедности, бити коришћена синтагма „социјално-конструктивистички приступ“ као довољно широка да обухвати одређења различитих конструктивиста који се баве студијама безбедности.

домета ова два доминантна приступа у сфери међународних односа, а тиме и студија безбедности.

Материјализам и рационализам као принципи промишљања у тада доминантним теоријским приступима нису остављали превише простора за тематизацију субјективне димензије међународних односа/безбедности. Како Рејс-Смит истиче „материјализам је негирао значај вредности и норми, док је рационализам игнорисао специфичности заједница, њихових интереса и идентитета“ (Reus-Smit, 2005; 206). Значај конструктивизма је у томе што баш те категорије ставља у фокус истраживања, па тако социјални конструктивисти међународне односе/међународну безбедност тумаче и са аспекта субјективних карактеристика посматрача/актера и истичу да друштвена стварност никако не представља само објективну категорију. Појаве безбедности које нас окружују нису чисто физички феномен, односно, материјалне категорије које постоје независно од наше воље и свести. Конструктивисти безбедност схватају као производ социјалних конструкција које опредељујуће утичу на понашање безбедносних актера. Ове конструкције се даље артикулишу кроз језичку надградњу тако што нешто називамо конкретним именом и на тај начин означавамо конкретна својства/значења која та појава има за нас. Конструктивизам подразумева генерисање „значења кроз социјалну интеракцију са другима“ (Weber, 2010: 65).

Позитивисти, пак друштвену стварност објашњавају на начин како то раде научници у природним наукама, тако што посматрају спољне манифестације друштвених појава и процеса и покушавају да, мерећи њихове објективне карактеристике, утврде евентуалне законитости између њих. Позитивисти практично одвајају посматрача од предмета истраживања, док социјални конструктивисти наглашавају везу између посматрача и стварности, јер посматрач на основу својих субјективних карактеристика и искуства препознаје стварност и мења је артикулишући свој идентитет, идеје и интересе.

Социјални конструктивизам у студијама безбедности не представља кохерентну и уобличну теорију, него пре теоријски приступ ширег захвата којим се у фокус анализе безбедности уводе идеје, идентитети и интереси на основу којих безбедносни актери формирају своје представе о стварности, а које консеквентно одређују њихово понашање.

Николас Онуф је често истицан као теоретичар који је први користио социјално-конструктивистички приступ у анализи међународних односа/безбедности (Nicholas, 1989), а којег Џексон и Соренсен чак представљају као „творца кованице социјално-конструктивизам“ (Jackson & Sørensen, 2007: 168). Међутим, тек је Вент истакао две основне карактеристике социјалног конструктивизма у студијама безбедности: 1) структура људских односа

одређена је првенствено заједничком идејом, а не материјалним факторима и 2) идентитет и интереси актера нису одређени природом појаве, него су изграђени на тој заједничкој идеји (Wendt, 1999: 1).

Идеје схватамо као нешто на основу чега конструишемо стварност дајући јој конкретну сврху и смисао, односно „идеје су менталне конструкције појединаца, као и скупови својствених веровања, принципа и ставова који представљају опште смернице понашања и деловања“ (Tannenwald & Wohlforth, 2005: 15). Истина о друштвеној стварности за конструктивисте не садржи једно универзално, непроменљиво и суштинско знање, већ постоји више могућих верзија интерпретације стварности, па зато идеје представљају матрицу кроз коју не само да посматрамо свет око себе, него га и стварамо. Односно, „идеје се не дешавају после чињеница, него идеје имају велику улогу у конституисању и одређењу значења чињеница“ које посматрамо (Enloe & Zalewski, 1995: 299).

У оквиру конструктивистичког приступа акценат није на објективном сагледавању појаве, него субјективној представи актера о тој појави, односно фокус није на разумевању и утврђивању истине о појави, него на утврђивању фактора који одређују понашање актера. Социјални-конструктивисти изучавају процесе путем којих актери (нпр. лидери, народи, државе) формирају властити идентитет, мењају вредносне оријентације, обликују и уче ново понашање прихватајући нове идеје. Тако су на пример, ропство и колонијални односи представљали реалност и били прихваћени од већине држава у 19. веку. Међутим, већ од половине 20. века развој људских права и међународно-правног поретка, као и развој пратећих међународних организација и институција (а све су то социјалне конструкције), утицали су на промену перцепције и отворено противљење ропству и колонијализму.

Социјал-конструктивисти узроке оваквих промена виде у идејама. Концепти људских права, нације, државе, суверенитета, не постоје независно и „изван нас“, него их ми сами стварамо. Међународна безбедност, односи „пријатељ/-непријатељ“ између држава, као и безбедносне претње уопште, нису статичне и једном заувек одређене структуре, већ се они конструишу и мењају на основу идеја и идентитета актера, јер „нису структуре детерминанте за актере, него обрнуто актери конституишу друштвене категорије“ (Вукчевић, 2010б: 200).

Позитивистичким приступом би се у студијама безбедности увиђале само конкретне, сагледиве димензије друштвене стварности, па бисмо тиме били ограничени на изучавање само онога што је објективно и што се може мерити. Насупрот томе, конструктивисти верују да су идеје и идентитет ако не важније, онда бар подједнако важне као и материјални део стварности. Тако и сам Вент сматра да је „основни постулат конструктивизма да људи делују према објектима на основу значења које ти објекти имају за њих“ (Wendt, 1992: 396-7), односно

актери не третирају објекте, појаве и процесе на одређени начин само јер они објективно постоје, него и зато што ти објекти, појаве или процеси за саме актере имају одређен значај, смисао или вредност. Управо због овога анархична структура међународне заједнице нема ни позитиван ни негативан предзнак. За разлику од „неореалиста који у овој анархији виде узроке сукоба између држава или неолибералиста који у сарадњи виде претпоставку превазилажења тих сукоба“ (Weber, 2010: 62), Вент сматра да је управо анархија оно што саме државе, као безбедносни актери, направе од ње. Дакле за разлику од социјалног конструктивизма, „неореализам не предвиђа да ли ће две државе бити пријатељи или непријатељи, да ли ће признати једна другој суверенитет, да ли ће развијати династијске везе, да ли ће бити ревизионистичке или *status quo* силе итд“ (Wendt, 1992: 396). На понашање држава у међународној арени, по конструктивистима, пресудно утичу идеје и идентитет, али ни они нису статични, већ се они временом мењају, па се њиховом променом мења и безбедносна структура која је њихов производ. Поред идеја и идентитета, конструктивисти понашање актера објашњавају и на основу интереса које такође сматрају социјалним конструкцијама. „Идеје и идентитет су у основи интереса“ сматра Вент, јер нам управо идеје и идентитети говоре ко смо ми и ко су други, а на њима утемељени интереси омогућавају нам проучавање појава и процеса у сфери безбедности (1992: 398).

Критика социјално-конструктивистичког ирисџија

Конструкција се на најопштијем нивоу може дефинисати као процес у којем се ствара нешто ново, нешто што претходно није постојало. Централна претпоставка конструктивизма у погледу безбедности је да је безбедност социјална конструкција (McDonald, 2008: 61). Међутим, у случају безбедности не може се дословно применити овакво одређење конструкције. Безбедносна проблематика у процесу конструкције не настаје и не нестаје, него се рedefинише, односно мења своје значење. Према конструктивистима, безбедност се разматра кроз призму сопствених идеја, идентитета и интереса и на основу тога одговара на питање – Шта безбедност значи за нас? Након што свака држава конструише своју верзију безбедности, долази се до суштине проблема, а то је „шта се дешава када се различите верзије безбедности сударе?“ (Williams, P. 2008: 2).

Уобичајено је да актери (појединци, друштвене заједнице) имају више идентитета на основу којих утврђују „ко су“ у конкретним ситуацијама, али „постоје и идентитети само у односу на друге актере“ (Bozdaglioglu, 2007: 132). У односу на представе о другима које безбедносни актери могу имати, Вент прави разлику између три идентитета: „пријатељ, непријатељ и ривал“ (Went,

1992: 400). Такво разликовање Вент илуструје примером хладног рата, као начином колективног мишљења, који је изграђен на бази специфичних идеја и идентитета и који је манифестован посебним језиком, само конструисана категорија која утиче на наше животе тако што конструише „непријатеље“ и ствара равнотежу снага/страха, а која би свакако могла бити дијаметрално супротна „само када би САД и СССР одлучили да више нису непријатељи, чиме би се и хладни рат завршио“, а опасност нестала (Wendt, 1992: 397). Ово имплицира да промена размишљања безбедносних актера повлачи и промене у међународној/националној безбедности.

Међутим, пример хладног рата и начин на који је окончан истичу и интелектуалне недостатке социјалног конструктивизма. Наиме, СССР је крајем октобра 1989. године суспендовао Брежњевљевоу доктрину ограниченог суверенитета и заменио је Синатрином доктрином, по којој је земљама чланицама Варшавског пакта призната слобода избора и „могућност да политичке структуре бира народ који живи тамо“ што је Герасимов и саопштио октобра 1989. популарном америчком телевизијском програму *“Good morning America”*. Овај наступ изасланика совјетског министра спољних послова Шеварднадзеа конструктивисти тумаче као социјалну конструкцију која је, између осталог, довела до збацивања комунистичких режима у тим земљама, распуштања Варшавског пакта, рушења Берлинског зида и уједињења Немачке, као и имплозије самог СССР-а. Међутим, све ове промене нису инициране променом идеја, идентитета и интереса кључних актера безбедности и језичким уобличавањем, како то конструктивисти сматрају, него су последица реалне немогућности СССР-а да своје интересе реализује. Повлачење војних трупа након десет година рата у Авганистану, исцрпљујућа трка у наоружању, бирократизован државни апарат, застарела привреда, неуспеле економске реформе, низак друштвени стандард, висок јавни дуг, инфлација, буђење националних покрета и покушај државног удара, само су неки од објективних проблема са којима се СССР пре распада суочавао.

Како је у основи интереса моћ да се тај интерес оствари и како је моћ (најчешће) основа формулисања безбедносне политике, па управо та моћ (војна, политичка, економска... тврда или мека, паметна...) представља квалитет који неког актера чини способним да конструише стварност, јасно је да се на овом примеру могу илустровати и интелектуални недостатаци конструктивистичког приступа. Промена курса у спољној и безбедносној политици СССР-а није се десила због промене идеја, идентитета или интереса, него првенствено због већ поменутих процеса који су умањили њихову моћ, па су се раније постављени совјетски интереси нашли у диспропорцији са материјалним предусловима њихове реализације.

Конструктивисти, такође пренаглашавају везу између субјективног разумевања неке појаве или процеса (која је социјална конструкција) и активационог момента актера, тврдњом која је основни постулат конструктивизма, а према којој „људи делују према објектима на основу значења које ти објекти имају за њих“ (Wendt, 1992: 396-7). Уколико се ова тврдња разматра у контексту различитих нивоа анализе безбедности, онда се она донекле може бранити на системском и подсистемском нивоу, али је веома спорна на нивоу друштвених заједница и појединаца. Наиме, војник може ићи у рат, испуњавајући своју војничку дужност, иако не сматра да је заиста угрожен он лично, његова породица, друштвена заједница или држава у којој живи. Ова идеја се такође може оспорити и на примеру међународног интервенционизма, када нека држава, иако не препознаје безбедносну претњу, мора да учествује у бомбардовању друге државе, само зато што је чланица војне алијансе.

Већ смо поменули анализу безбедности на различитим нивоима, па тако и различити актери могу имати друкчије, па чак и супротстављене идеје, интересе и идентитете на личном (породичном), на нивоу друштвене заједнице, на нивоу државе, региона (подсистемском) или системском нивоу. Дакле, појединац може препознати лични интерес у економској сарадњи са непријатељем и на тај начин унапређивати своју личну безбедност, а што ће од државе чији је он грађанин бити окарактерисан као ратно профитерство. Недостатак конструктивистичког приступа у студијама безбедности је што не пружа могућност да се испита сукоб деловања различитих субјективних карактеристика који исти актер има на различитим нивоима, као и да се утврди ког су нивоа интереси, идеје и идентитети кључни за конструисање безбедносне стварности.

Тakoђе је споран и појам „знања“, јер конструктивисти у студијама безбедности сматрају да се знање о некој појави „уклапа“ у идентитет и интересе актера и претвара у значење, па је овим приступом веома тешко објаснити могућност да актери могу препознати безбедносну претњу у појави о којој немају никакво знање. На пример, појединци се могу оштро супротстављати коришћењу генетски модификоване хране и то препознавати као безбедносну претњу, а да о ГМО немају никакво знање.

На овом месту такође треба истаћи критику која се не везује директно за овај приступ, него се може упутити појединим теоретичатима студија безбедности. Наиме, Џексон и Соренсен закључују да социјални конструктивизам не представља засебан приступ и алтернативу реализму и либерализму, односно неореализму и неолиберализму, него да „само баца ново светло на ова два доминантна теоријска становишта“ (Jackson & Sørensen, 2007: 173). Ако социјално-конструктивистички приступ представља, мање или више оправдану, редуковану и сведену варијанту конструктивистичке парадигме, онда Џексон и Соренсен у том редуccionизму иду и корак даље па социјално конструктивистички

приступ у студијама безбедности своде на критику постојећих теорија. На овај начин они раде управо оно за шта конструктивисти нуде објашњење, а то је да своје „знање“ уклапају у своје субјективне карактеристике и претварају га у „значење“.

Наравно да конструктивисти покушавају да преиспитају теоријска становишта која у студијама безбедности имају дужу традицију, али то свакако није њихов једини допринос. Ипак овде треба истаћи и критику коју конструктивисти упућују теоретичарима (нео)реализма и (нео)либерализма, а то је да државу, па и друге актере посматрају као природну датост, односно као нешто што постоји само по себи. „Како су ти актери друштвено створени, како себе разумеју, како се односе једни према другима са међусобно конструисаним идентитетима, и како се као одговор на те идентитете, стварају њихови интереси?“ (Kolodziej, 2011: 215) јесу питања на која конструктивисти траже одговоре анализом сопствених, али и туђих субјективних карактеристика.

Допринос социјално-конструктивистичкој теорији

Примена конструктивистичке парадигме у проучавању појава безбедности уобличена је у социјално-конструктивистички приступ који се условно може свести на три кључне карактеристике. Прво, безбедност је одређена идејама, идентитетом и интересима актера, јер они и условљавају њихово понашање. Друго, ове субјективне карактеристике актера имају конститутивни значај за стварност, па тако појаве и процеси у сфери безбедности добијају свој пуни смисао. И треће, „стварност“ и идеје су узајамно одређене, односно већ формиране друштвене конструкције које могу утицати на промене идеја, али и довести до формирања нових облика понашања безбедносних актера. С обзиром да је ова повратна спрега најизраженија у истраживачком пољу безбедности, веома је важно нагласити да социјалне конструкције о безбедности временом подлежу безграничном (ре)конструисању.

„Државе могу бити вођене сопственим интересима, међутим, оне стално рedefинишу шта ти интереси подразумевају“ (Zehfuss, 2002: 4), па безбедност за конструктивисте никако није статична категорија која је везана за непромењиве услове и трајно супротстављене интересе. Постоји више примера да су конкретне државе кроз историју мењале међусобне односе од пријатељских и савезничких до непријатељских и отворених сукоба, па онда поново развијале пријатељске односе. Зато је веома важно разумети да односи „пријатељ/непријатељ“ у сфери безбедности никако не могу бити трајне (непромењиве) категорије. Конструктивисти истичу да појаве безбедности нису објективно дате и да њихова значења зависе од субјективних карактеристика посматрача, па у фокус истраживања стављају те карактеристике. Проучавање туђих идеја, идентитета и интереса добија на значају, јер се на основу ових конструкција стварају друге

конструкције, од којих су свакако најважније безбедносне претње и непријатељи, а како бисмо разумели од чега и од кога нам је угрожена безбедност. Ова идеја нема само експланаторни значај, него и практичне импликације у контексту креирања безбедносне политике и конструисања безбедносних претњи. Социјално конструктивистички приступ је зато и послужио као основа за развијање теоријског оквира којим се објашњава како нешто постаје и престаје да буде безбедносна претња. Наиме, на бази критика социјалног конструктивизма, увођењем појма моћи и комбиновањем са теоријом језичког акта (говорног чина), Вејвер и Бузен су развили теорију секуритизације (Buzan et al. 1998: 21-49).

Секуритизујући процес се може рашчланити на следеће елементе: секуритизујући актер, функционални актер, језички акт, публика и прихватање специјалних мера. Ову поделу треба схватити условно, јер је дескриптивног карактера и служи да се нагласе поједини сегменти секуритизујућег процеса и за сликовитији приказ начина на који се нешто конструише у безбедносу претњу и означава као приоритет деловања проваједера безбедности (Lipovac i dr. 2011: 55-56). Вејвер секуритизујуће актере одређује као покретече и носиоце целог процеса, а који су најчешће и доносиоци кључних политичких одлука. „Нешто постаје безбедносни проблем када га таквим прогласи елита“ (Wæver, 1995: 52), а нешто постаје секуритизовано када га елита прогласи (језичким актом) за безбедносни проблем и публика то прихвати. Конструктивистичка природа ове теорије огледа се у могућности да секуритизујући актер исконструише безбедносу претњу и са бољим или лошијим аргументима у то убеди и публику, јер „тима што нешто означавамо као безбедносно питање, оно то и постаје“ (Wæver, 2004: 13). Публика такође може, на основу својих субјективних карактеристика, препознати или не безбедносу претњу. Код успешне секуритизације публика препознаје безбедносу претњу, односно даје легитимитет актерима за сузбијање те претње и „одобрава специјалне мере, које опет не морају бити само војног карактера“ (Buzan et al. 1998: 21), али превазилазе оквире свакодневних политичких процедура.

Конструктивистичка парадигма је тако омогућила развијање социјално-конструктивистичког приступа и аутентичне теорије студија безбедности којом се објашњава конструкција безбедносних претњи. Ипак, утисак је да конструктивистичка парадигма није у потпуности искоришћена, јер је за потребе проучавања појава безбедности редукована и поједностављена. Обогаћивање социјално-конструктивистичког приступа у студијама безбедности становиштима конструктивиста који су своје идеје развијали у другим наукама свакако би могло да понуди нови поглед на истраживачко поље безбедности и могућност да се нека нова питања поставе у постојећим или теоријским оквирима који ће се тек развијати. С обзиром на аутентичност конструктивизма, Адлер га метафорички представља као „средњи терен“, другачији од свих постојећих приступа у

студијама безбедности, а који подразумева „синтезу материјалних, субјективних и интерсубјективних димензија“ (Adler, 1997: 323) и у том смислу истиче значај холистичког и контекстуалног проучавања безбедности, чиме одређује даљи правац теоријских напора у студијама безбедности.

Закључак

Након хладног рата долази до редефинисања концепта (националне и међународне) безбедности, који се сада и проширује и продубљује или графички представљено - концепт безбедности се увећава и по хоризонталној и по вертикалној оси. Ова тенденција изазвала је револуцију у теоријским расправама и условила напуштање традиционалистичког схватања безбедности по којем су само државе референтни објекат који се штити искључиво војним капацитетима и њиховим увећавањем, како би се победио или одвратио потенцијални противник од оружаног сукоба. У том смислу преиспитују се постојећи и успостављају нови теоријски приступи у студијама безбедности.

Критика позитивистичког и материјалистичког приступа у проучавању појава безбедности уобличена је увођењем социјалног конструктивизма. Конструктивистички приступ, барем како се у студијама безбедности схвата, у први план ставља идеје, идентитет и интересе друштвених актера. Међутим уколико би и овај приступ био једини и општеприхваћен омогућио би разумевање само једне димензије проучаваних појава, односно уколико су посматране чињенице и њихово значење условљене искључиво субјективним схватањем безбедносног актера, онда бисмо имали толико релевантних представа о безбедности колико и безбедностних актера. Зато би акценат требало ставити на субјективне елементе оних актера чије су идеје, идентитет и интереси релевантни за конструисање безбедносне стварности. Оно квалитативно својство које одређеног актера сврстава у ту категорију је свакако могућност материјализације моћи које има и интереса које пројектује. Међутим, чак и уколико неки актер нема довољно моћи да своје идеје, идентитет или интерес намеће другим безбедносним актерима, проучавање ових субјективних категорија значајно је јер нам омогућава да разумемо на који начин тај актер интерпретира стварност. Разумети начин на који неки актер формира представе о стварности значи сагледати свет кроз призму његових идеја, идентитета и интереса.

Са друге стране, уважавајући комплементарност објективног и субјективног и истичући мултидисциплинарност појава безбедности, сасвим је очекивано укрштање парадигми, а чији би резултат требало да буде критичко преиспитивање и унапређивање постојећих, али и развијање нових теоријских оквира у студијама безбедности.

ЛИТЕРАТУРА:

- Adler, E. (1997). Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations*, 3(3). pp. 319-363.
- Albert, M. & Buzan, B. (2011). Securitization, sectors and functional differentiation. *Security dialogue*, 42(4-5). pp. 413-425.
- Андевски, М. (2011). Конструктивистички оквири дидактике односа. *Педагошка стварноћ*, 57(5-6). стр. 448-463.
- Armon-Jones, C. (1986). The thesis of constructionism. In: R. Harre (Ed.) *Social construction of emotions*. (pp. 32-57) Oxford: Basil Blackwell.
- Baldwin, D. A. (1995). Security Studies and the End of the Cold War. *World Politics*, 48(1). pp. 117-141.
- Ber, V. (2001). *Uvod u socijalni konstrukcionizam*. Beograd: Zepter book world.
- Berger, P. L. i Luckmann, T. (1992). *Socijalna konstrukcija zbilje: Rasprava o sociologiji znanja*. Zagreb: Naprijed.
- Bozdaglioglu, Y. (2007). Constructivism and Identity Formation: An Interactive Approach. *Review of International Law and Politics*, 3(11). 121-144.
- Брдар, М. (2009). Друштвени конструктивизам и позитивна епистемологија - О успостави научне чињенице. *Социолошки ипрећед*, 43(4). стр. 445-480.
- Buzan, B. (1984). Peace, Power and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations, *Journal of Peace Research*, 21(2). pp. 109-125.
- Buzan, B. (1991). *People, states, and fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Colorado: Lynne Reinner Publishers, Boulder.
- Buzan, B. (1997). Rethinking Security after the Cold War. *Cooperation and Conflict*, 32(1). pp. 5-28.
- Buzan, B.; Waever, O. & Wilde, J. D. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Colorado: Lynne Reinner Publisher, Boulder.
- Buzen, B. (Barry Buzan talks security). (2007) (Video file). Preuzeto 15.09.2013. godine sa <http://www.youtube.com/watch?v=ZwNfIWnMHu4>
- Ђурић, С. (2011). Темелне претпоставке и принципи квалитативних истраживања. *Годићњак Факултета безбедноћ*. стр. 161-177.
- Ђурић, С. (2013). Квалитативни приступ у криминолошким истраживањима. *Теме*, 37(3). стр.1339-1359.
- Enloe, C. & Zalewski, M. (1995). Questions of Identity in International Relations, In: K. Booth & S. Smith (Eds). *International Relations Theory Today*. (pp. 279-305) Polity Press.
- Gallie, W. B. (1956). Essentially Contested Concepts. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 56. pp. 167-198.
- Gergen, K. J. (1985). The social constructionist movement in modern psychology. *American Psychologist*, 40. 266-275.
- von Glaserfeld, E. (1984). An introduction to radical constructivism. In: P. Watzlawick (Ed.) *The invented reality*. (pp. 17-41) New York: Norton.
- Гојков, Г. (2007а). Конструктивизам као презнак методолошких концепата који улазе у савремену педагошку методологију - први део. *Педагошка*, 62(3). стр. 385-398.

- Гојков, Г. (2007). Конструктивизам као презнак методолошких концепата који улазе у савремену педагошку методологију - други део. *Педагоџија*, 62(4). стр. 582-596.
- Hough, P. (2008). *Understanding Global Security - 2nd Edition*. London: Routledge.
- Jackson, R. H. & Sorensen, G. (2007). *Introduction to international relations: theories and approaches*. Oxford: Oxford University Press.
- Kolodziej, E. A. (1992). Renaissance in Security Studies? Caveat Lector! *International Studies Quarterly*, 36(4). pp. 421-438.
- Kolodziej, E. A. (2011). *Signature and international relations*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Lausten, C. & Wæver, O. (2000). In Defence of Religion: Sacred Referent Objects for Securitization. *Millennium*, 29(3). pp. 705-739.
- Lyddon, W. (1995). Forms and facets of constructivist psychology. In: R. Neimeyer & M. Mahoney (Eds.) *Constructivism in psychotherapy*. (pp. 69-93) Washington: APA.
- Lipovac, M.; Spasić, D. i Keletović, T. (2011). Koncept socijalne bezbednosti i teorija sekuritizacije kao okviri za analizu procesa prijema Turske u Evropsku uniju. *Međunarodna politika*, 62(1142). стр. 52-61.
- Lippmann, W. (1944). *U.S. Foreign Policy*. London: Hamish Hamilton. Према: Ayoob, M. (1984). Security in the Third World: The Worm About to Turn. *International Affairs*, 60(1). pp. 41-51.
- Mahoney, M. (1988a). Constructive metatheory I: Basic features and historical foundations. *International Journal for Personal Construct Psychology*, 1. pp. 1-35.
- Маринковић, Д. С. (2003). Социологија и конструктивистичка перспектива - социолошка теорија и конструктивистичка метатеорија. *Зборник Мајнице српске за друштвене науке*, 114-115. стр. 109-124.
- Martin, L. (1983). Can There Be National Security in an Insecure Age? *Encounter (March)*. pp. 11-19.
- McCormack, T. (2010). *Critique, Security and Power: The political limits to emancipatory approaches*. London: Routledge.
- McDonald, M. (2008). Constructivism. In P. D. Williams (Ed). (2008). *Security Studies: An Introduction*. (pp. 59-72) London: Routledge.
- Милутиновић, Ј. (2011). Социјални конструктивизам у области образовања и учења. *Зборник Института за педагошка истраживања*, 43(2). стр. 177-194.
- Милутиновић, Ј. (2012). Критички конструктивизам - успостављање отвореног и критичког дискурса у настави. *Зборник Мајнице српске за друштвене науке*, 141. стр. 583-594.
- Милутиновић, Ј; Зуковић, С. и Лунгулов, Б. (2011). Социјални конструктивизам као теоријски оквир праксе инклузивног образовања. *Педагоџија*, 66(4). стр. 552-561.
- Mroz, J. E. (1980). *Beyond security. Private perceptions among Arabs and Israelis*. New York: International peace academy. Према: Buzan, B. (2007). *People, States, and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. ECPR Press.
- Nicholas, O. G. (1989). A World of our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations. *University of South Carolina Press*.
- Reus-Smit, C. (2005). Constructivism. In: S. Burchill et al. (Eds.) *Theories in International relations - Third edition*. (pp. 188-212) New York: Palgrave Macmillan.
- Симић, Д. Р. (2008). Још једанпут о 'Четири велике дебате' - цртице из историје науке о међународним односима. *Политичка ревија*, 7(4). стр. 1465-1483.
- Soffer, J. (1993). Jean Piaget and George Kelly: Towards stronger constructivism. *International Journal of Personal Construct Psychology*, 6. pp. 59-77.

- Steier, F. (1991). Introduction: Research as self-reflexivity, self-Reflexivity as social process. In: F. Steier (Ed.) *Research and Reflexivity*. (pp. 163-186) London: Sage.
- Стојнов, Д. Б. (2001). Конструктивистички поглед на свет - представљање једне парадигме. *Психологија*, 34(1-2). стр. 9-48.
- Сучевић, В. и Цвјетићанин, С. (2012). Теоријски приступ квалитету основног образовања. *Педагогија*, 67(3). стр. 334-341.
- Tannenwald, N. & Wohlforth, W. C. (2005). Ideas and Explanation: Advancing the Research Agenda. In: N. Tannenwald and W. C. Wohlforth (Eds.) *The Role of Ideas and the End of the Cold War*. (pp. 13-42) Special Issue of *The Journal of Cold War Studies*, 7(2).
- Ullman, R. (1983). Redefining Security. *International Security*, 8(1). pp. 129-153.
- Вукчевић, Д. (2010a). Безбедносна политика ЕУ у савременој теорији међународних односа. *Српска политичка мисао*, 27(1). стр. 67-90.
- Вукчевић, Д. (2010b). Спољна и безбедносна политика ЕУ у светлу социјалног конструктивизма. *Српска политичка мисао*, 27(2), стр. 197-215.
- Wæver, O. (1995). Securitization and Desecuritization. In: R. D. Lipschutz. *On Security*. (pp. 46-86). New York: Columbia University Press.
- Wæver, O. (2004). Aberystwyth, Paris, Copenhagen: New 'Schools' in Security Theory and their Origins between Core and Periphery. *Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Montreal, March 17-20*, pp. 1-23.
- Walt, S. M. (1991). The Renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly*, 35(2). pp. 211-239.
- Weber, C. (2010). *International Relations Theory - Third edition*. London: Routledge.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International organization*, 46(2). pp. 391-425.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Williams, M. C. & Krause, K. (2002). From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies. In: M. Williams & K. Krause (Eds.) *Critical Security Studies: Concepts and Cases*. (pp. 33-59) London: Taylor & Francis e-Library.
- Williams, M. C. (2003). Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly*, 47(4). pp. 511-531.
- Williams, P. D. (Ed). (2008). *Security Studies: An Introduction*. London: Routledge.
- Wolfers, A. (1952). National Security as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4). pp. 481-502.

Milan Lipovac
Faculty of Security Studies
University of Belgrade

Summary

THE CONSTRUCTIVIST PARADIGM CONTRIBUTION TO SECURITY STUDIES

Security Studies is not yet sufficiently developed in the coherent and complete scientific discipline with clearly defined subject, and settled theoretical approaches and research practice, therefore the study of security issue requires a broad knowledge and approaches that go beyond a narrow disciplinary focus. Theoretical efforts of contemporary researchers in the field of security studies, among other things, relate to the use of broader paradigms of more general sciences such as sociology and psychology (positivist, constructivist, interpretive, critical paradigm, etc.).

The constructivist paradigm today encompasses a wide range of concepts that develops relatively independently within the frameworks of individual sciences and the authors of these concepts have very different ideas in some segments. In view of the fact that the subject of this paper is a presentation of constructivist paradigm cognitive contribution to the study of security issue, we will focus our attention on how theorists understand and apply the constructivist approach to security studies. Generally, it can be concluded that it is the application of constructivist paradigm that allows the consideration of “subjective dimension” of security issue by focusing the scientific research to the reality display created on the basis of ideas, identities and interests of security actors, which consequently determine their behavior. At the same time, the wider acceptance of this paradigm presupposes a critical review and improvement of the existing, and the development of new theoretical framework for security studies.

Key words: constructivist paradigm, security studies, socio-constructivist approach, research of security issue, security threats, securitization.